

“MEHNATSEVARLIK” KONSEPTINI IFODALAYDIGAN O‘ZBEK VA
INGLIZ XALQ MAQOLLARIDA UCHRAYDIGAN LINGVISTIK
HODISALARNING XUSUSIYATLARI

Amirqulova Umida Normo‘minovna

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Xorijiy tillar kafedrasini ingliz tili fani o‘qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada “mehnatsevarlik” konseptini ifodalaydigan o‘zbek va ingliz xalq maqollarida uchraydigan ritm, takrorlash, parallelizm, annosans, alleteratsiya va ellipsis kabi lingvistik hodisalarning o‘ziga xos xususiyatlari tahlil etilgan va ularga maqollardan misollar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: mehnatsevarlik, maqol, ritm, takrorlash, parallelizm, annosans, alleteratsiya, ellipsis, o‘xshatish, qiyoslash, qofiyadoshlik.

Maqollarning ma’no doirasi juda keng bo‘lgani uchun jamiyatning har bir sohasida qo‘llashimiz mumkin. Bu borada ingliz va o‘zbek xalq maqollari ma’no jihatdan ham, qo‘llanilish jihatidan ham bir-biriga juda yaqin hisoblanadi. Ingliz va o‘zbek tilidagi maqollarni hajm jihatdan o‘rganib borish natijasida aynan mehnatsevarlik haqidagi maqollarning ko‘proq uchrashiga guvoh bo‘ldik. Buning ko‘plab sabablari bor. Misol uchun, mehnat qilib obro‘ topish, o‘z ehtiyojlarini qoplay bilish kabi masalalar nafaqat qadim zamonlarda, balki bugungi kunda ham o‘z isbotini topmoqda. Har qanday yutuqning zaminida qattiq mehnat, tirishqoqlik va kuchli istak yotadi. Mehnat qilish va mehnatsevar inson bo‘lish masalalariga ingliz va o‘zbek xalqi tomonidan jiddiy qaralishi o‘zbek va ingliz xalq maqollarida o‘z aksini topadi. “Mehnatsevarlik” konseptini ifodalaydigan o‘zbek va ingliz xalq maqollarining yana bir lingvistik xususiyati shundaki, ularda ritm, takrorlash, parallelizm, annosans, alletratsiya va ellipsis hodisalarini kuzatishimiz mumkin.

“*Tirishqoqning teshasi toshga mix qoqar*” maqoli bir komponentli maqol hisoblanadi va bu maqolda “*t*” undoshining takror qo‘llanilishi **alleteratsiya**, ya’ni o‘xshash undosh tovushlarning takror qo‘llanishiga misoldir. Maqol mazmuni shundan iboratki, tirishqoq, mehnatsevar va uddaburon kishi har qanday mushkul vazifani ham

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Issue 7. July 2024

uddalay olishi va ushalmaydigan orzularni ham ro'yobga chiqarish mumkin deya insonlarni mehnatsevarlikka undamoqda. “*Birni birov beradi, ko'pni – mehnat*” va “*Uloqqa bostirib bormasang, bosilib ketasan*” maqollarida “**b**” tovushi, “*Yuk ko'targanning yuzi yorug*” va “*Yuk ko'targan yuzaga chiqar*” maqollarida “**y**” tovushi, “*Tek turmagan to'q turar*” maqolida “**t**” undosh tovushlarining takror qo'llanilishi **alleteratsiyaga** misoldir.

Ingliz xalq maqollaridan biri “*Words and deeds aren't weighed in the same balance*” maqolida [**di:**] undosh tovushi, “*Many hands make light work*” maqolida [**em**] undosh tovushi, “*Never put off till tomorrow what you can do*” va “*Great talker are little doers*” maqollarida [**ti:**] undosh tovushi, “*Doing at all is worth doing well what is worth*” maqolida [**dʌblju:**] undosh tovushi, “*Six hours' sleep for a man, seven for a woman, and eight for a fool*” maqolida [**es**] va [**ef**] undosh tovushlari va “*A young idler, an old beggar*” maqolida [**dʒi:**] undosh tovushlarining takror qo'llanilishi **alleteratsiyaga** misoldir.

“*Ot oyog'idan topar, odam – qo'lidan*” maqoli ikki komponentli maqollar sirasiga kiradi va bu maqolda “**o**” tovushining takror qo'llanilishi **assonans**, ya'ni o'xshash unlilarning takror qo'llanilishi deyiladi. Maqol mazmunidan ma'lumki, odam o'z qo'llari yordamida mehnat qiladi va bu yerda “*ot*” so'zidan mehnatkash insonni tasvirlash uchun foydalanilgan.

Bundan tashqari, mehnatga doir “*Obro'ning onasi – mehnat, otasi – sa'yi-harakat*” va “*Ish bor yerda osh bor*” maqollarida “**o**” tovushi, “*Uxlagan uyqu olar, uxlamagan – yilqi*” maqolida “**u**” tovushi, “*Elning ko'rki – er bilan, erning ko'rki – ter bilan*” maqolida “**e**” tovushi va “*Ish ishtaha ochar, ishdan dangasa qochar*” maqolida “**i**” tovushlarining takror qo'llanilishi **assonansga** misol bo'ladi.

“*Eggs must endure the cackling of hens, he that would have*” va “*Elbow grease gives the best polish*” maqollarida [**i:**] unli tovushi, “*Make hay while the sun shines*” va “*Strike while the iron is hot*” maqollarida [**aɪ**] unli tovushlarining takror qo'llanilishi **assonansga** misoldir.

“*Yer – ona, Suv – ota, Mehnat – boyluk*”. Bu maqol uch komponentli maqol hisoblanadi va unda **qiyoslash**, **o'xshatish** lingvistik hodisalari kuzatiladi. So'zimizning isboti sifatida maqolda zamin va tuproqni onaga, obihayot esa otaga hamda mehnat boylikka qiyoslanganini ko'rishimiz mumkin. Bu maqol orqali yerga ishlov berish, dehqonchilik va bog'dorchilik bilan shug'ullanish katta daromad

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Issue 7. July 2024

manbayiga erishishga olib kelishi uqtirilgan va bu maqoldan shuni anglashimiz mumkinki, bizning ota-bobolarimiz qadim-qadimdan dehqonchilik ishlari bilan shugʻullanib hayot kechirishgan.

“*Mehnat qilding, xo‘p qilding, minnat qilding, yo‘q qilding*”. Bu maqol yuqorida ta’kidlaganimizdek, to‘rt komponentli maqol hisoblanadi va unda sabab-natija munosabatlari yuzaga chiqmoqda. Maqolda “*mehnat qilding*” va “*minnat qilding*” so‘zlari bir –biri bilan qofiyadoshlik hosil qilgan bo‘lsa, “*xo‘p qilding*” va “*yo‘q qilding*” so‘zlari bir-biriga qofiyadosh bo‘lib kelmoqda va maqolda ajoyib ritmik ohangdoshlik yaratmoqda hamda qofiyadosh so‘zlar yordami bilan maqolda **parallelizm** (yunoncha “parallelos” – yonma-yon boruvchi) hodisasi yuzaga kelmoqda [1].

Parallelizm hodisasi “mehnatsevarlik” konseptini ifodalagan boshqa bir qancha ikki komponentli maqollarda ham uchraydi. Jumladan, “*Betashvish bosh qayda, mehnatsiz osh qayda*”, “*Daryo suvin bahor toshirar, odam qadrin mehnat oshirar*”, “*Ening ko‘rki – er bilan, erning ko‘rki – ter bilan*”, “*Halol ishla, halol tishla*”, “*Ishlagan yerni yashnatar, ishlamagan – qaqshatar*”, “*Ishchan tilagi – tong ota qolsa, erinchak tilagi – kun bota qolsa*”, “*Kishi bersa – ko‘rimli, mehnat bersa – to‘yimli*”, “*Mehnat tovoq to‘ldirar, minnat tomoq kuydirar*”, “*Ishlagan osh tishlar, ishlamagan tosh tishlar*”[2] maqollarida parallelizm qofiyadoshlik asosida, ya’ni **ritm** yordamida hosil bo‘lmoqda. **Ritm** bu qofiyadosh so‘zlarning qo‘llanilishidir va quyidagi mehnatsevarlikka doir maqollarda ritmga duch kelamiz: “*No pain, no gain*” maqolida “*pain*” va “*gain*” so‘zlari, “*Work smarter, not harder*” maqolida “*smarter*” va “*harder*” so‘zlari, “*Work is our business, it’s success is God’s*” maqolida “*business*” va “*success*” so‘zlari, “*Deeds, not words*” maqolida “*deeds*” va “*words*” so‘zlari bir-biri bilan qofiyadosh bo‘lib kelgan va ajoyib ritm hosil qilgan.

Bundan tashqari, **parallelizm** hodisasi ingliz xalq maqollarda ham uchraydi, binobarin, maqolning birinchi va ikkinchi qismi bir-biriga qofiyadosh bo‘lib tushishidir. “*No pain, no gain*” maqolida so‘zlar to‘liq qofiyadoshlik hosil qilib, “*No bees, no honey; no work, no money*” maqolida esa “*no honey*” va “*no money*” so‘zlari, “*Six hour’s for a man, seven for a woman, and for a fool*” maqolida “*a man*” va “*a woman*” so‘zlari hamda “*Saying is one thing and doing another*” maqolida esa “*saying*” va “*doing*” so‘zlari o‘zaro qofiyadoshlik hosil qilib, **parallelizm**ni yuzaga chiqarmoqda.

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Issue 7. July 2024

“No pain, no gain”, “No work, no money”, “No work, no pay” va “No bees, no honey; no work, no money” maqollarida “no” inkor yuklamasi, “Nothing seek, nothing find” maqolida “nothing” so‘zi, “Another day, another dollar” maqolida “another” so‘zi, “Business is business” maqolida “business” so‘zi, “Better to do well than to say well” maqolida “well” so‘zi, “Doing at all is worth doing well, what is worth”[3] maqolida “worth” so‘zi, “Handsome is that handsome does” maqolida “handsome” so‘zi, “He who works as a slave, eats as a king” maqolida “as” bog‘lovchisi va “Work like as a slave and eat like a gentleman” maqolida “like” bog‘lovchilari takror qo‘llanilib, **takrorlash** lingvistik hodisasini yuzaga chiqarmoqda.

“Terga botgan – zarga botar” yoki “Terga botgan – rohatga botar”[4] maqollari bir komponentli maqollar sirasiga kiradi. Bu maqolda ter to‘kib mehnat qilgan inson o‘ziga to‘q yashaydi, cho‘ntagida puli bo‘ladi va mehnati evaziga mo‘maygina daromadga ega bo‘ladi deya insonlarni mehnat qilishga chorlov bor. Bu maqolda qo‘llangan “botgan” va “botar” so‘zlari **takrorlash** (bir so‘zning takror qo‘llanilishi) ni hosil qilgan.

“Mehnat yerda qolmas, oltin – yo‘lda”. Bu maqol ikki komponentli maqollar sirasiga kiradi va bu maqolda ellipsis (gapdagi elementlardan birining tushib qolishi) lingvistik hodisasi mavjud. Maqolning birinchi qismidagi “qolmas” so‘zi ikkinchi qismda ham qatnashishi kerak edi: “Mehnat yerda qolmas, oltin yo‘lda qolmas”, ammo maqollardagi qisqalik va lo‘ndalik me‘yorlari hisobiga “qolmas” so‘zi tushirib qoldirilgan va **ellipsis** hodisasi yuzaga kelgan.

Ingliz xalq maqollaridan biri bo‘lgan “Work like an ant and you’ll eat sugar” maqoli aslida “You work like an ant and you’ll eat sugar”[5] bo‘lishi kerak, ammo maqolning birinchi qismida qo‘llanilishi kerak bo‘lgan “you” olmoshining tushirib qoldirilishi maqolga badiiy bezak bergan va bu **ellipsis** hodisasiga misol bo‘la oladi.

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlab o‘tish joizki, “mehnatsevarlik” konseptini ifodalaydigan o‘zbek va ingliz xalq maqollarida uchraydigan ritm, takrorlash, parallelizm, annosans, alletratsiya va ellipsis kabi lingvistik hodisalar maqollarning jozibadorligi, ohangdorligi va badiiy qiymatini yanada oshirib, maqollardan nutqda foydalanganda ularning ta’sirchanligini oshirishga faol xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Йўлдошев М., Ядгоров Қ. Бадиий матннинг лисоний таҳлили. – Тошкент, – 2007. – Б, 76.
2. Шомақсудов Ш., Шорахмедов Ш. Хикматнома. Ўзбек мақолларининг изохли луғати. Т., 1990. – 45 б.
3. Karamatova K.M., Karamatov H.S. Proverbs–Maqollar–Пословицы. – Т.: Mehnat, 2000. – 165 b.
4. Mirzayev T., Musoqulov A., Sarimsoqov B. O‘zbek xalq maqollari. – Т.:Sharq, 2005,–508 b.
5. Mohammed Attia. 2004. “Common English Proverbs”. [E-Books](#).

**Research Science and
Innovation House**